

totaal van vier-en-twintigduizend. Het verschil met Amersfoort is daaruit te verklaren dat men in Utrecht niet onverhoeds op straat werd gegrepen. Van vier uur 's morgens af waren er namelijk met kleefband ca. 2 000 biljetten door de *Ordnungspolizei* op muren e.d. in de gehele stad geplakt (de *Ortskommandant* had het riskant geacht beroepsplakkers in te schakelen en de NSB-burgemeester van Utrecht, C. van Ravenswaay, had hem toen voorgesteld, het werk door de *Ordnungspolizei* te laten doen) en de meeste van die biljetten hingen er al toen de eerste mensen op straat kwamen; zij lazen er dat alle mannen van achttien tot vijftig jaar zich van negen uur af naar het Vreeburg moesten begeven en dat verder iedereen van tien uur af binnenshuis moest blijven; kwamen niet voldoende mannen op (de Duitsers rekenden er op, tien- tot twaalfduizend spitters te kunnen wegvoeren), dan zouden de woningen doorzocht worden. Wie dat 's morgens in de vroege las, had enkele uren de tijd om met het oog op die mogelijke huiszoekingen zijn maatregelen te nemen. Bij die huiszoekingen werd ruw opgetreden (twee vluchtende mannen werden doodgeschoten). 'Het optreden van de militairen in de stad was', zo beklagde de NSB'er die wethouder van onderwijs was, zich bij van Ravenswaay,

'beneden alle kritiek. Ik laat nu nog daar dat ik zelf een ingetrapte deur in mijn huis vond en een zilveren sigarettendoos, geschenk van mijn overleden moeder, gestolen, terwijl de soldaten die dit gedaan hadden, door de burens was meegegeeld dat in dat huis een nat. soc. wethouder woonde en de heren in mijn kamer een beeld van de *Führer* hebben moeten zien.'

Op de aanplakbiljetten was vermeld dat diegenen die voor het spitten in aanmerking kwamen, goede kleding, dekens en eventueel hun fiets moesten meenemen. Zij die op een vrijstelling rekenden, namen dat alles niet mee, maar bij die vrijstellingen werd grote willekeur betracht: zij werden, aldus de al geciteerde wethouder, wèl verleend aan 'bekende zwarthandelaren', niet aan 'mensen die in verband met hun gezondheid absoluut niet mochten worden uitgezonden' ('het geheel kan worden aangeduid als een absolute tegenstelling van dat waarvoor nationaal-socialisten reeds jaren vechten').² Toen er aan het einde van de middag op het Vreeburg nog honderden stonden wier papieren nog nagezien moesten worden, maakten de Duitsers het zich gemakkelijk: 'alles wat niet afgehandeld was, werd', zo berichtte van Ravenswaay aan Mussert,

¹ Notitie, 7 okt. 1944, van F. B. voor C. van Ravenswaay (CNO, 189 a). ² A.v.